

БӨЛІМ: ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ

Қазақстанның XIV-XV ғасырлардағы сәулет өнері

ЖАРИЯЛАНДЫ
07.11.2015СІЛТЕМЕ
https://bilimger.kz/2055/

Кіріспе

XIV-XV ғасырлар — Қазақстан тарихындағы маңызды кезеңдердің бірі. Бұл уақытта Қазақ хандығының құрылуына алғышарттар жасалып, Алтын Орда, Ақ Орда және Моғолстан сияқты мемлекеттер өз ықпалын жүргізіп отырды. Осы кезеңде қазақ жерінде сәулет өнері қарқынды дамыды. Архитектуралық ескерткіштер діни, мемориалдық және азаматтық мақсатта салынып, сол дәуірдегі мәдениеттің, руханияттың және шеберлік өнердің биіктігін көрсетті.

Сәулет өнерінің ерекшеліктері

XIV-XV ғасырлардағы қазақ сәулет өнері төмендегі белгілермен ерекшеленеді:

- **Ислам дінінің кең таралуына байланысты** мешіттер, кесенелер, медреселер бой көтерді;
- **Кірпіштен өрілген күмбезді құрылыстар** басым болды;
- **Көркемдік ою-өрнектер**, жазулар мен кірпіш өрнектер кеңінен қолданылды;
- **Орталық Азия мен Иран сәулет дәстүрлері** ықпал етті, бірақ жергілікті ерекшеліктер сақталды;
- Құрылыстар көбіне **қасиетті адамдарға** немесе **билік иелеріне** арналды.

Ең әйгілі сәулет ескерткіштері

1. Қожа Ахмет Ясауи кесенесі (Түркістан)

- **Салынған жылы:** XIV ғасырдың соңында, нақтырақ айтсақ, 1396-1399 жылдары.
- **Салушы:** Әмір Темір (Тимур).

- **Орналасқан жері:** Түркістан қаласы.
- **Архитектурасы:** Бұл — Қазақстандағы ең ірі және көркем кесене. Күмбезінің биіктігі – 37,5 м, диаметрі – 18,2 м. Кесене ішінде **үлкен зал (қазандық), құлпытас бөлмесі, кітапхана, мешіт, дәруіштер бөлмесі** бар.
- **Маңызы:** Бұл кесене тек діни ғана емес, **мәдени, саяси, тарихи** маңызға да ие. Ол — ислам мәдениетінің, сопылық ілімнің орталығы болды. Әмір Темірдің өзі бұл құрылысты Орталық Азияда ислам дінінің символы ретінде салдырған.

2. Рабиға Сұлтан Бегім кесенесі

- **Орналасқан жері:** Түркістан қаласында, Қожа Ахмет Ясауи кесенесінің жанында.
- **Салынған уақыты:** XV ғасыр.
- **Кімге арналған:** Әмір Темірдің немересі, Ұлықбектің қызы — Рабиға Сұлтан Бегімге арналған.
- **Сипаттамасы:** Жерлеу орны ретінде салынған. Құрылыста Орта Азия сәулет стилі мен нәзік ою-өрнек элементтері байқалады.

3. Алаша хан кесенесі

- **Орналасқан жері:** Қарағанды облысы, Ұлытау өңірі.
- **Салынған уақыты:** XIV ғасыр шамасында.
- **Сипаттамасы:** Кесене күйдірілген кірпіштен салынған, күмбезді құрылыс. Фасад бөлігінде түрлі ою-өрнектер мен геометриялық фигуралар қолданылған.
- **Маңызы:** Қазақ аңыздары бойынша, бұл Алаша ханның — қазақ хандарының арғы атасы саналған тұлғаның мазары.

4. Дайрабай мазары, Жошы хан кесенесі, Домбауыл кесенесі

- Бұл құрылымдар **Ұлытау** өңіріндегі көне кесенелер тобына жатады. Жошы хан кесенесі Алтын Орданың негізін қалаған Жошы ханға арналған.
- **Салынған уақыты:** XIII–XIV ғасырлар аралығы, XV ғасырда қайта жаңартылған болуы мүмкін.

Сәулет өнеріндегі техникалық ерекшеліктер

- Құрылыстар **күйдірілген кірпіштен** салынды;
- Қабырғаларға **керамикалық тақталар** жапсырылып, көгілдір, жасыл, қоңыр түстермен әрленді;
- **Жазулар (араб графикасы)** сәндік әрі мағыналық мақсатта қолданылды;
- Ғимараттар **орталықтандырылған симметриялы жоспармен**, яғни ортадағы негізгі бөлме мен айналасындағы қосалқы бөлмелерден тұрды.

Қорытынды

XIV–XV ғасырлардағы сәулет өнері — қазақ халқының рухани дүниетанымы мен шеберлік деңгейін танытатын маңызды мәдени мұра. Бұл кезеңде салынған кесенелер мен құрылыстар бүгінде тек тарихи жәдігер ғана емес, **ұлттық бірегейліктің, дін мен мәдениеттің сабақтастығының** символына айналды. Қожа Ахмет Ясауи кесенесі секілді сәулет туындылары ЮНЕСКО-ның Бүкіләлемдік мұралар тізіміне енгені — соның дәлелі.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.